

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНИХ УСТАНОВОК СТУДЕНТА ЯК КЛЮЧОВИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЙОГО СУБ'ЄКТНОСТІ

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено питання розвитку особистісних установок: самостійність, активність, творчість, мотиваційність, інноваційність, як ключових властивостей суб'єктності особистості. Визначено роль властивостей суб'єктності в самореалізації особистості, зокрема в процесі освітньо-професійної діяльності студента.

Ключові слова: особистість, суб'єктність, властивості суб'єктності, особистісні установки, самостійність, активність, творчість, мотиваційність, інноваційність.

Abstract

The article deals with the development of personal settings: independence, activity, creativity, motivation, innovation, as the key properties of personality subjectivity. The role of the properties of subjectivity in the self-realization of the personality, in particular, in the process of educational and professional activity of the student, is determined.

Key words: personality, subjectivity, properties of subjectivity, personal settings, autonomy, activity, creativity, motivation, innovation.

Вступ

Успішність, ефективність освітньо-професійної діяльності студента залежить від суб'єктності особистості як основи, умови її успішної самореалізації (самактуалізації).

Метою статті є дослідження питання розвитку та ролі особистісних установок студента як ключових властивостей його суб'єктності.

Основна частина

Важливими характеристиками успішного учіння у закладі вищої освіти (ЗВО) та успішної професійної підготовки студента психологія вищої школи визначає такі властивості особистості: уміння самостійно вчитися (самостійність), активність та творчість, мотивація [1]. На нашу думку, особливо в умовах трансформації суспільства, важливою ознакою професійної підготовки студента має бути також інноваційна культура особистості студента (інноваційність) [2].

Розвиток цих властивостей особистості не відбувається з «чистого листа». Дитина народжується з «відповідними задатками» психологічних явищ самостійності, активності, творчості, мотиваційності, інноваційності. Їх паростки ми можемо побачити відразу як дитина починає пізнавати світ. Завдання батьків (на основі створення відповідних умов розвитку, навчання, виховання) допомогти, щоб ці властивості актуалізувалися в процесі розвитку особистості, щоб на їх основі сформувалися відповідні *особистісні установки (потреби)*: самостійність, активність, творчість, мотиваційність, інноваційність, які стають властивостями характеру та культури особистості загалом. Вони є важливою смисловою, телеологічною, процесуальною та інструментальною основою суб'єктності особистості як основи, умови її успішної самореалізації (самактуалізації).

Визначенні установки (властивості) як системні елементи характеризуються взаємодією, взаємозначальністю, взаємодоповнювальністю, взаємозалежністю та формують відповідну систему, *механізм розвитку особистості*.

Успішність, ефективність освітньо-професійної діяльності студента також залежить від його самостійності, активності, творчості, інноваційності, мотиваційності, від того чи зможе він сам створити умови свого розвитку, своєї освітньої діяльності, подбати про своє особистісне і професійне зростання. Іншими словами, вона залежить від *суб'єктності* того хто навчається. Тому, самостійність, активність, творчість, мотиваційність та інноваційність студента ми можемо визначити, з одного боку

як ключові умови розвитку суб'єктності особистості, а з іншого як мету та результат його розвитку – як суб'єктність.

Суб'єктність студента – це комплекс внутрішніх умов його особистісного і професійного саморозвитку.

До внутрішніх умов особистісного і професійного розвитку студента можна віднести: спрямованість (установки) особистості, її інтереси і потреби, мотиви діяльності та поведінки, ціннісні орієнтації, рівень розвитку, рівень освіти, рівень виховання, рівень культури і ін. Внутрішні умови багато в чому обумовлені зовнішніми, зокрема педагогічними умовами.

Розглянемо вплив особистісних установок (самостійність, активність, творчість, мотиваційність, інноваційність) як ключових властивостей суб'єктності особистості на процес та результат самореалізації особистості та успішність учіння у ЗВО зокрема.

Характеризуючи особистість, її розвиток сучасна психологія, педагогіка та етика все більше використовують поняття «самореалізація», «самовдосконалення», «самовиховання», «самостійність», «самосвідомість», «самодіяльність», «саморегуляція», «самовизначення» та ін.

З усіх цих понять можемо виокремити одне, яке визначає інші характеристики «самості» особистості – це «самостійність». Воно також є основою розвитку таких базових процесійних характеристик розвитку особистості, зокрема її суб'єктності, як «активність», «творчість», «інноваційність» та «мотивація». Роль самостійності є визначальною також у розвитку таких важливих складових самоактуалізації особистості як автономність, спонтанність, прагнення до творчості та ін.

Важливим чинником розвитку самостійності особистості є посилення ролі самостійної навчальної роботи студентів. Це пов'язано як із вимогами до сучасного фахівця з вищою освітою, необхідністю займатися самоосвітою впродовж усього професійного життя, так і шаленим зростанням обсягу інформації, яку треба засвоювати. Тому дедалі важливішою проблемою вищої освіти є формування у студентів умінь самостійно орієнтуватися в бурхливому потоці наукової інформації, умінь самостійно поповнювати та оновлювати свої знання.

Самостійність студента у навчанні – це умінь систематизувати, планувати, здійснювати, контролювати й регулювати свою навчально-професійну діяльність і пізнавально-розумові дії без очевидної допомоги й прямого керівництва з боку викладача.

Дослідження студентів різних вищих навчальних закладів показали, що кількість осіб із добре вираженою самостійністю становить 20 – 30%, близько 15% студентів не готові до самостійної навчальної роботи, а решта (55 - 65%) – характеризується середнім рівнем самостійності [1].

Розвиток у особистості «установки активної діяльності» базується на закладеній з народження природній властивості дитини до «активності». Дитина по своїй природі активна. Ми можемо це побачити по поведінці дитини, її рухливості, цікавості до всього, що її оточує. Нажаль, дуже швидко, за допомогою обмежень, бажання батьків «дисциплінувати» поведінку дитини, активність дитини зменшується. Зменшення активності призводить до обмеження самостійності, творчості та інноваційності.

Активність є одним з головних ознак суб'єкта, що відрізняють його від об'єкта [3]. Активність відрізняється розумною усвідомленістю дій. Справжня активність проявляється тільки в самодіяльності: в діяльності усвідомленої, свободної, емоційно переживаємої, породжуємої внутрішніми, сутнісними спонуканнями, власними потребами та інтересами людини. *Активність особистості актуалізує її творчість.*

Перед вищою освітою поставлене завдання – *розвивати творчий потенціал* студентів.

Творчість – це свідомо цілеспрямована діяльність людини, яка ставить завдання перетворення дійсності, створення нових оригінальних предметів, творів тощо, яких раніше не було.

Творчій людині притаманні такі якості [1]:

- вона бачить проблему, може її сформулювати, поставити запитання;
- самостійно визначає шляхи пошуку відповіді на це запитання;
- яскраво переживає момент шукання рішення – пізнає «страждання творчості»;
- має сильну мотивацію стосовно розв'язання проблеми: усвідомлює цінність, життєвий смисл її вирішення, значущість можливих результатів;
- не лише одержує новий унікальний результат, а й сам процес його досягнення характеризується новизною і своєрідністю.

В умовах сучасних глобальних перетворень людина не має права на пасивність. Вона мусить стати активною у своєму діянні, самовдосконаленні й творчості.

Англійський письменник О.Уайльд підкреслював «Освіта – річ пречудова, але добре було б інколи пам'ятати: нічому з того, що потрібно було б знати, примусом навчити не можна» [1].

Всебічне пізнання причин поведінки людини пов'язане з аналізом її потреб, мотивів, які впливають на її конкретні вчинки, поведінку загалом. У таких випадках ідеться про мотивацію.

Установки активності (активної діяльності), творчості та інноваційності у взаємодії та на основі установки самостійності здійснюють серйозний вплив на формування установки мотивації.

Мотивація – сукупність причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їх початок, спрямованість і активність; процес спонукання себе та інших до певної діяльності, спрямованої на досягнення особистих цілей або ж цілей організації.

Мотивація студента до свого навчання у ЗВО залежить насамперед від 1) виробленої в процесі розвитку особистості «установки активності (активної діяльності) та творчості» (внутрішня потреба, бажання щось у своєму житті робити, чогось досягти, «творити») та, як результат, «установки до самореалізації (самоактуалізації)»; 2) чинників вибору професії (спеціальності) і 3) ставлення до самого процесу учіння.

Мотиви вибору професії значною мірою визначають *мотиви учіння* студента. Вони зумовлюють ставлення студента до навчання і його результати, впливають на організацію самостійної навчальної роботи, а тому й на оволодіння навичками самоосвіти.

Мотиви навчання є не тільки передумовою успішного професійного навчання студента, вони є також його наслідком.

На успішність студента впливає також і рівень його інтелектуального розвитку, ерудиція і вміння, з якими він приходить зі школи. Проте в дослідження А. Реана показали, що відсутній значущий зв'язок рівня інтелекту студентів із показниками успішності [1]. Виявилось, що «сильні» і «слабкі» студенти відрізняються один від одного не за рівнем інтелекту, а за мотивацією навчальної діяльності. Для «сильних» студентів характерною є *внутрішня мотивація*: вони мають потребу в опануванні професією на високому рівні, зорієнтовані на отримання міцних професійних знань і практичних умінь. Щодо «слабких» студентів, то їхні мотиви загалом *зовнішні*, ситуативні: уникнути осуду і покарання за низьку успішність, не залишитися без стипендії тощо.

Історичний аналіз розвитку високорозвинених цивілізованих суспільств засвідчує домінантність інноваційної складової їх розвитку. Можемо говорити про формування інноваційних суспільств. А аналіз проблем сучасного етапу розвитку України, етапу болючих трансформацій в різних сферах суспільного буття (соціальної, політичної, економічної, правовій, освітянській, культурній та ін.) показує, що наявність інноваційної складової у процесі трансформації суспільства є гарантією успіху реформ, а її відсутність значним гальмом у реформах.

Ключовою проблемою гальмування інноваційного розвитку України є, на нашу думку, низький рівень, а часто і відсутність інноваційної культури в українців.

Інноваційна культура особистості – сукупність індивідуально-психологічних та етичних якостей особистості, які актуалізують внутрішню потребу особистості в інноваційній діяльності, сприйнятливості особистості до нових ідей, її готовність і здатність підтримувати й реалізовувати інновації у всіх сферах життя.

Така культура забезпечує окремій особистості принципи інноваційної моделі поведінки. Таким чином, інноваційну культуру необхідно розглядати не тільки як результат, але й як своєрідний спосіб діяльності та мислення людини. Вона відображує не лише рівень розвитку суспільних інноваційних процесів, але й міру участі в цих процесах людей, їх потребу в інноваційній діяльності. Її наявність та розвиток забезпечує сприйнятливості людей до нових ідей, їх готовність і здатність підтримувати й реалізовувати інновації у всіх сферах життя.

Серед проблем, з якими стикається сучасна Україна в політичній, правовій, етичній, економічній (бізнес, фінанси, виробництво, технології та ін.) та інших сферах суспільного життя, немає важливішої і складнішої, ніж проблема інновацій, нововведень.

Нововведення – це результат практичного освоєння новації; заходи, спрямовані на перетворення будь-яких компонентів у структурі або функціонуванні організації.

Люди по-різному реагують на нововведення. З погляду психології це в багатьох випадках залежить від особистісного ставлення до змін, зумовленого позитивною чи негативною їх оцінкою.

Формування інноваційної культури є основним способом запобігання виникненню психологічних бар'єрів в процесі впровадження інновацій.

В чому причини виникнення психологічних бар'єрів на шляху до нововведень та низького рівня

інноваційної культури в нашому суспільстві?

Існують дві ключові причини [2]. *Перша* має історичні корені. Низький рівень інноваційного розвитку українського суспільства, особливо у сферах політики та економіки (відсутність власної держави, авторитарні політичні режими, не інноваційна економіка та ін.), а звідси низький рівень розвитку інноваційної культури суспільства в цілому та відсутність традиції інноваційної культури, які є основою розвитку інноваційної культури окремої особистості.

Друга причина має в своїй основі освітні (педагогічні) чинники. В дитини з народження закладені властивості активності, творчості, самостійності та, зокрема, інноваційності (постійний пошук та відкриття нового). Але, неінноваційне середовище розвитку, навчання та виховання дитини (сім'я, садочки, школа, університет, суспільство загалом) не тільки не сприяють розвитку інноваційної культури дитини, а навпаки придушують ті властивості інноваційності, які дані людині з народження.

Як бачимо, одним з ключових чинників розвитку інноваційної культури особистості та інноваційної культури суспільства є система освіти (навчання, виховання) особистості (дошкільної, шкільної, вищої).

Що стосується вищої школи, то вона, незважаючи на те, що сформованість інноваційних установок першокурсника та розвиток інноваційної культури знаходяться на низькому рівні, може і має зробити значний внесок у формування інноваційної культури особистості студента, в першу чергу у напрямі його майбутньої професійної діяльності.

Можемо визначити два взаємопов'язаних підходи до розвитку інноваційної діяльності студента [2].

Перший, визначимо його як *просвітницький*, полягає у становленні світогляду особистості, який визначається такими засадами: 1) постійні зміни, інновації в розвитку суспільства це об'єктивний процес, необхідна умова успішного розвитку політичної, економічної, соціальної сфер та розвитку суспільства загалом; 2) важливою умовою самореалізації особистості, зокрема в сфері професійної діяльності є розвиток у неї: потреби в інноваційній діяльності, сприйнятливості до нових ідей, готовності і здатність підтримувати й реалізовувати інновації у всіх сферах життя.

Інший підхід, базується на необхідності становлення *інноваційної моделі педагогічного (навчального) процесу*, особливо в процесі педагогічної взаємодії. З одного боку це інноваційна установка та діяльність студента в основі яких отримання сучасних, інноваційних знань, умінь та навичок та інноваційні методи їх отримання. З іншого боку, це інноваційна діяльність педагога, зокрема в напрямі використання інноваційних технологій педагогічного процесу та педагогічної взаємодії зі студентом.

Реалізація цих підходів дасть можливість зробити значний крок у розвитку інноваційної культури особистості, особливо у сфері майбутньої професійної діяльності.

Висновки

Успішність, ефективність освітньо-професійної діяльності студента залежить від суб'єктності особистості як основи, умови її успішної самореалізації (самактуалізації). Ключовими умовами розвитку суб'єктності особистості, а з іншого боку, характеристиками успішного учіння у ЗВО та успішної професійної підготовки студента психологія вищої школи визначає такі властивості особистості: уміння самостійно вчитися (самостійність), активність та творчість, мотивація. Особливо в умовах трансформації суспільства, важливою ознакою професійної підготовки студента має бути також інноваційна культура особистості студента (інноваційність).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи : підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – [5-е вид., стер.]. – К. : Каравела, 2017. – 360 с.
2. Прищак М. Д. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій / М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – 150 с.
3. Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения : учеб.-метод. пособие / Кашлев С. С. – Минск : ТетраСистемс, 2011. – 224 с.

Прищак Микола Дем'янович – канд. пед. наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Pryschak Nicolai Demianovich – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa.